

Cinsiyetçilik¹

Fevziye Sayılan

Birisinin cinsiyetinden dolayı ayrımcılığa uğramasını anlatır, genellikle cins ayrımcılığı yerine kullanılmaktadır. Kadınlarla erkekler arasındaki güç asimetrisini yansıtan söz ve davranışlardır. Toplumsal, siyasal ve ekonomik alanda açık ya da örtük biçimde erkeklerin üstünlüğüne ilişkin bir dizi önyargı ve tutumu yansıtır. Genellikle cinsiyet rolü kalıpyargılarına dayanan inanç ve tutumları içerir; “saçı uzun aklı kısa”, “er kocayınca koç olur, karı kocayınca hiç olur”, “kızını dövmeyen dizini döver” gibi nefret ve düşmanlık ifade eden söz ve pratikler gibi dolaysız biçimlerinin yanında “cennet anaların ayaklarının altındadır”, “kadınlar narindir” gibi koruyucu ve yüceltici biçimlerde de açığa çıkabilir. Kadınların erkekler kadar akıllı olmadığını iddia etmek cinsiyetçi bir önyargı ise kadınların narin ve korunması gerektiğini düşünmek de cinsiyetçiliğin bir başka tezahürüdür. Dilin kullanımından çalışma hayatının örgütlenmesine, ders kitaplarından kültürel ürünlere kadar geniş bir yelpazede karşımıza çıkan bu ayrımcılık, kadınlarla erkekler arasındaki farklılığın eşitsizliğe dönüşmesine katkıda bulunur.

Cinsiyetçilik öğrenilen bir davranıştır. Ekonomik, sosyal ve siyasal alanda cinsiyet eşitsizliğinin sürdüğü toplumlarda, aile ve okul gibi kurumlar ile arkadaşlık, sokak, piyasa gibi toplumsal ilişki ağları içinde öğrenilir. Cinsiyetçi söylemler verili eşitsizliği meşrulaştırır ve kadınları bağımlı konumda tutmaya yöneliktir. Okullar ideolojik bir araç ve aynı zamanda kültürel bir alan olarak toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda diğer kurumlardan daha kritik bir role sahiptir. Toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak için toplumsal değişmeyi hedefleyebilir ya da cinsiyete dayalı eşitsizliğin yeniden üretimini yerine getirir.

Genellikle de okulların ve eğitsel uygulamaların içerikleri, toplumdaki cinsiyet rollerine ilişkin kalıpyargıları gizli ya da açık iletilerle öğrencilere

¹ Bu yazı Eleştirel Pedagoji Dergisinde 48. sayısında yayımlanmıştır.

taşır. Bu iletiler çocukları geleneksel cinsiyet rollerine uygun davranışlara yöneltir, kadın ve erkeğe ilişkin başarı ölçütlerini ve sınırlarını tanımlar. Okul öğrencilerini hem standartlaştırılmış öğrenme durumları aracılığıyla hem de davranış kuralları, derslik düzenlemeleri ve öğretmenlerin uyguladığı enformel öğretim yöntemleri gibi yollarla biçimlendirirler.

Eğitimde cinsiyetçilik konusu, eğitime erişimden başlayarak hangi tür beceri ve vasıfların kimler için öngörüldüğünü, kimin hangi işe yerleşeceğine yönelik yönlendirmelerin nasıl yapıldığını, her iki cins için ne tür bir öznel tasarıldığını, bu süreçlerde okul yönetimi ve örgütlenmesinden öğretmen tutumlarına kadar açık ve gizli müfredatın içeriğini; öğrencilere aktarılacak üzere hangi bilginin seçildiğini ve bilgi süreçlerinin nasıl yapılandırıldığını, okulun bir kültürel alan olarak nasıl düzenlendiğini ve işleyişini mercek altına almayı gerektirir.

Cinsiyetçilik okullarda aynı sınıflarda ve aynı sıralarda oturan, aynı kitapları okuyup aynı öğretmenleri dinleyen kız ve erkek öğrencilerin nasıl farklı mesajlar aldığı sorusuyla ilgilidir. Müfredatın, ders kitaplarının, öğretmen davranışlarının ve okuldaki hakim kültürün cinsiyet ile ilgili (eşitlikçi ya da ayrımcı) olup olmaması belirleyicidir. Öğrencilerin cinsiyete göre ayrılıp, dizildiği, oturduğu ve hatta tek cinsiyetli olarak yapılandırıldığı eğitim kurumlarında cinsiyete dayalı keskin ayrışma cinsiyetçiliğin boy vereceği ortamı sunar. Karma eğitim cinsiyetçi ayrışmanın geriletilmesinde önemli bir dayanaktır. Kız ve erkek öğrenciler için farklı normlar ve kurallar koyan, erkek öğrencilere tolerans tanırken, kızlar üzerinde baskı kuran, cinsel taciz ve istismar konusunda öğrencileri korumayan, akran zorbalığının kız öğrencileri hedef alan “süslü tavuk”, “fıstık”, “sürtük” gibi aşağılayıcı adlandırmalarının okullarda dolaşımına izin veren ya da görmezden gelen, lgbt öğrencilerine karşı önyargılı ve ayrımcı davranan okul yönetimleri ve öğretmenler bu cinsiyetçi tutum ve davranışlarla toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yeniden üretimine katkıda bulunurlar. Cinsiyetçiliğin eğitim politikası haline geldiği durumlarda, kadınları aşağılayan ve toplumsal cinsiyet eşitliğini geriletmeyi hedefleyen pratiklerin öne çıktığı görülmektedir. Bilginin kaynağı olan ders kitapları ve okullarda dolaşıma sokulan kitapçıklardaki “Kocasına itaat etmek, kocası için süslenmek, kocasının yanında yüksek sesle konuşmamak, kocasını adıyla çağırılmamak, her şeye itirazda bulunmamak, kocasının sözünü kesip önüne geçmemek ve beyini utandırmamak” gibi kadınlar için tanımlanan “adap kuralları” cinsiyetçiliğin en açık halidir. Öğretmenlerin kızları sakın, mazbut ve makul

Eleştirel Pedagoji Kavramları

olmaya yönlendirirken, erkekleri bağımsız, aktif ve cesur olmaya cesaretlendirmesi; alanlara ayrılma ve meslek seçiminde cinsiyete dayalı işbölümünü referans alan yönlendirmeler okullardaki cinsiyetçi uygulamaların bir başka biçimidir. Toplumsal cinsiyet eşitliğini hedefleyen eğitim politikaları altında, okullar çocukların ve gençlerin cinsiyet kalıpyargılarının cenderesinden kurtulmasında önemli bir rol oynayabilir. Çünkü eğitim tutum ve davranışları değiştirmede güçlü bir araçtır. Bunun için karma eğitimin ve sosyalleşmenin teşvik edilmesi, müfredat ve ders kitaplarından cinsiyetçi ifadelerin ayıklanması, okullarda öğrencilere toplumsal cinsiyet kalıpyargılarını sorgulamalarına imkan sağlayacak öğrenme ve toplumsallaşma araçlarının ve ortamlarının sunulması ve okulların cinsel taciz ve şiddetten arındırılması gerekir.

Kaynakça

Kramarae, C. and Treichler, P.A. Feminist Dictionary. University of Illinois Press, 1996.

Diller, A., Houston, B., Morgan, K.P. and Ayim, M. The Gender Question In Education: Theory, Pedagogy and Politics. Westview Press, 1996.

Tan, M. "Eğitimde Kadın Erkek Eşitliği ve Türkiye Gerçeği," Kadın Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş. TUSIAD. İstanbul, 2000: 77.

Sayılan, F. Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim. Olanaklar ve Sınırlar, Dipnot Yay., Ankara: 2012

Eğitim Sen. 2015-2016 Eğitim-Öğretim Yılı Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Değerlendirme Raporu. 22 Haziran 2016